

ההיסטוריה של קהילת המודיעין הישראלית מתחילה ביציאת מצרים, עת התגבשו בני ישראל לעם, ונמשכת עד ימינו אלה. אירועים שונים של הקהילה, אנשים שפעלו במסגרתה, שיטות העבודה בה ומבצעים רבים שבוצעו נשארו עלומים מעיני הציבור הרחב. חלקם התפרסמו רק בחלוף השנים, או בעת תקלה, ורק מקצתם זכה לפרסום בבולי ישראל. ברוב המקרים אין הבול קושר בין הציור שעליו לבין קהילת המודיעין. מטרת מדור זה היא לספר על הקשר בין הבול ובין הקהילה, על שיטות עבודה של המודיעין המשתקפות בבולים ישראליים ועל אנשי מודיעין לפני קום המדינה ובשנות קיומה המופיעים בבוליה

בול פגיעה

בולים ישראליים מספרים על המודיעין

שמעון אביבי | shimon_avivi@hotmail.com

העלאת יהודים מארצות מצוקה

מולם לא ויתר העם היהודי על זכותו החופשית לעלות לארץ ישראל. אך בתקופת השלטון הבריטי על הארץ (1918-1948) הגבילה בריטניה את העלייה היהודית ואף הודיעה על הפסקתה ("הספר הלבן", 1939). המחלוקת בין ממשלת המנדט הבריטי לבין התנועה הציונית בסוגיית היקף עליית היהודים לארץ הביאה להקמת מפעל ההעפלה כאמצעי ראשון במעלה במאבקו של העם למען פתיחת שערי הארץ ליהודים. ההעפלה המאורגנת לארץ ישראל החלה בסוף שנת 1934 בעקבות החמרת מצבם של יהודי גרמניה, לאחר עליית הנאצים לשלטון ב-1933 והתגברות תופעות אנטישמיות באירופה. שליחים שיצאו לאירופה מטעם תנועת הקיבוץ המאוחד וארגון ההגנה ארגנו קבוצה בת 350 צעירים מפולין ושכרו את הספינה 'לוס בנמל פֶּרְאָוס ביוון. ביולי 1934 הפליגה ולוס לחופי הארץ ומעפיליה הורדו בחשאי על ידי אנשי

ההגנה בחופי כפר ויתקין ותל אביב. בשנים 1934-1939 הגיעו לחופי הארץ 21 אלף עולים ב-50 אניות. ב-1939 הוקם המוסד לעלייה ב' כזרוע של ההגנה, בראשות שאול אביגור, שעסק בהעפלה המאורגנת מתחילתה. ארגון זה הפך לגוף המרכזי שהנהיג את ההעפלה בעזרת שלוחותיו בחו"ל; בעזרת הש"י (שירות הידיעות של ההגנה), שהופעל להשיג מידע על פעולות המשטרה הבריטית נגד ספינות המעפילים; ובעזרת יחידת ה"גדעונים" (יחידת הקשר של ההגנה) שסיפקה אלחוטנים ומערכת קשר אלחוטית בין ספינות ההעפלה, נמלי היציאה והמטות באירופה ובארץ. הבריטים ניסו למנוע את ההעפלה באמצעות החזקת מעפילים במחנה מעצר בעתלית וגירושם למחנות מעצר. בקיץ 1947 נתפסה האונייה אֶקְסוֹדוֹס ביד הבריטים ובה 4,500 מעפילים. לאחר מאבק אלים הובלה האונייה לנמל חיפה והמעפילים הועברו לשלוש ספינות גירוש שהחזירו אותם למחנות העקורים בגרמניה.

העלאת יהודים ממדינות האוסרות את יציאתם יכולה הייתה להתבצע רק בפעילות חשאית. לפיכך הוטלה המשימה על גופי המודיעין. למוסד הישראלי יש תפקיד ייחודי שאין כדוגמתו במוסדות מודיעין אחרים בתבל - העלאת יהודים ממקומות שהעלייה מהם אינה מתאפשרת, באמצעות מוסדות העלייה המקובלים של מדינת ישראל.

העלאת יהודי מרוקו

עם ההכרזה על עצמאות מרוקו במרס 1956 נאסרו בה פעילות ציונית והגירת יהודים לישראל. אך קודם לכן, בחודש ינואר, הקים המוסד את המחותרת היהודית להגנה עצמית במרוקו, שכונתה "המסגרת". בספטמבר הוחלט שהמסגרת תקבל על עצמה גם את ארגון העלייה החשאית ממרוקו תחת פיקוד המוסד. מ-1956 עד 1961 עלו ממרוקו בדרך בלתי לגאלית כ-30 אלף יהודים. באותה תקופה אירע אסון ספינת המעפילים אגוז, שטבעה בהפלגתה ה-13, בלילה שבין 10 ל-11 בינואר 1961. על סיפונה היו 43 עולים, ומפקד הספינה והאלחוטן, איש המוסד חיים צרפתי. מבצע יכין, שהתחיל ב-28 בנובמבר 1961 ונמשך עד 1964, התנהל לאחר שהושג הסכם עם חסן השני מלך מרוקו, ותוך כדי העלמות עין מצדו ומצד ממשלתו. לפי ההסכם היהודים היו רשאים לעזוב את מרוקו בתנאי שיעדם המוצהר אינו

1. בול מחנה המעפילים, עתלית, הונפק ב-11.2.2014, כיתוב על השובר: ציוני דרך. זהו בול מתוך סדרה בת חמישה בולים שונים בנושא המורשת הלאומית - ציוני דרך.
2. בול אוניית המעפילים אקסודוס בנמל חיפה, הונפק ב-30.4.1997. כיתוב על הבול: ההעפלה 1934-1948, אקסודוס - יציאת אירופה תש"ז. כיתוב על השובר: "...גלים בחוף הולמים - בשם שבת ציון היינו כחולמים", נתן אלתרמן, תרצ"ד.
3. בול שלוש שנה להעפלה, הונפק ב-2.11.1964. כיתוב על הבול: שלוש שנה להעפלה. כיתוב על השובר: "יועפילו לעלות...", במדבר, י"ד, מ"ד.

4. בול עליית יהודי אתיופיה, הונפק ב-12.4.2011.
5. בול חסן השני מלך מרוקו, הונפק ב-25.7.2000, כיתוב על הבול: חסן השני, מלך מרוקו 1929-1999, כיתוב על השובר: הוד מלכותו המלך חסן השני מלך מרוקו
6. בול העלייה מצפון אפריקה, הונפק ב-16.1.1973, כיתוב על השובר: מזרח ישראל יקבצנו, ירמיה ל"א, ט'

מפעל הבולים של קק"ל | רות קמחי

שנים רבות לפני הקמת המדינה היה מפעל הבולים של קק"ל אחד האמצעים המובילים לא רק לאסוף כספים עבור פעולותיה, אלא גם כלי להנצחת ההיסטוריה של הקמת מדינת העם היהודי - וזאת בעת התהוות אותה ההיסטוריה. מאחורי הנפקת הבולים עמד הרעיון שלפיו פעילי הארגון ויהודים רבים ברחבי העולם ישמחו לשלוח דואר שבולי קק"ל מודבקים עליו כדי להפיץ את בשורת המדינה לעם היהודי ברחבי העולם. זאת לצד הבולים הרשמיים של המדינה ממנה נשלח המכתב. בנוסף, התשלום עבור הבולים יכול היה לשמש כתרומה לקק"ל ממש כמו הכסף שנתרם דרך הקופסה הכחולה המוכרת. הרעיון הוכיח את עצמו כמוצלח משתי בחינות: הבולים אכן תרמו להפצת הרעיון הציוני בין היהודים ברחבי העולם, והתשלום עבורם מילא מקום חשוב בגיוס הכספים של קק"ל.

בולי קק"ל עסקו בנושאים מגוונים והתמקדו באישים ובמקומות. וכך אפשר לראות על בולי קק"ל המוקדמים גם את פעיליה ומקימיה של התנועה הציונית. כבר ב-1909 הנפיקה קק"ל בול להנצחת זכרו של בנימין זאב הרצל. דיוקנאות של אישים גדולים בתולדות הציונות, בהם משה פינסקר, הרמן שפירא, משה הס ואחרים, החלו להופיע זמן קצר לאחר מכן. בולים מוקדמים אחרים של קק"ל תיארו את נופיה של ארץ ישראל ואת היישובים הקמים בה.

ב-1943, לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה ובצל זוועות השואה, הנפיקה קק"ל סדרת בולים מרגשת שהוקדשה ליהדות התפוצות. נראים בה בתי כנסת מקהילות יהודיות ברחבי אירופה, רחובות בשכונות ובגטאות יהודיים באירופה ובצפון אפריקה ויהודים המגורשים ממקומות מגוריהם ונאלצים לנדוד. סדרות בולים אלה מנציחות את זכרן שלקהילות יהודיות שלמות שנספו. בתום המלחמה, ב-1946, הונפקה סדרה לזכרם של הצנחנים היהודים הארץ-ישראליים שצנחו באירופה במלחמת העולם השנייה ומסרו חייהם שם. הסדרה הונפקה על ידי המשרד הראשי של קק"ל בארץ ישראל.

באפריל 1944 ומצא את מותו במחנה הריכוז אורנייבורג שבגרמניה ב-1 במרס 1945.

- ♦ רפאל רייס הוצנח בסלובקיה ב-15 בספטמבר 1944 והוצא שם להורג ב-20 בנובמבר 1944. ☒

המידע והמשיכה לספק מידע מודיעיני חשוב בכל הנוגע לצבא לבנון עד 1961. שולה הייתה דמות מרכזית גם בפעילות למען העלאת יהודים מסוריה וממדינות ערב נוספות דרך לבנון לארץ ישראל. באמצעותה עלו לארץ כאלף יהודים, רובם ילדים ובני נוער. שולה הופעלה בידי יחידה 504 של חיל המודיעין. בשנת 1961 נאסרה בידי שירותי הביטחון הלבנוניים, עונתה קשות ונידונה למוות. לאחר ערעורים, הומתק עונשה ונגזרו עליה שבע שנות מאסר. לאחר מלחמת ששת הימים שוחררה בעסקת חילופי שבויים ועלתה עם משפחתה לירושלים.

בגיליון 71 של מבט מ"מ סופר על ארגון הריגול ניל"י ופורסם בול הנושא את דיוקנו של אהרן אהרנסון, ראש הארגון. בול קק"ל הנושא את דיוקנו ראה אור בארץ ישראל ב-1944, במלאות 25 שנה למותו.

בגיליון 72 מופיעים שלושה מבולי הצנחנים הארץ-ישראליים שהוצנחו על ידי הבריטים ב-1944 באירופה הכבושה בידי הנאצים, נתפסו והוצאו להורג. ב-1946 הוציא המשרד הארץ-ישראלי של קק"ל סדרה בת שבעה בולים עם דיוקניהם של שבעת הצנחנים שהוצאו להורג. רצ"ב הבולים. להלן פרטים על ארבעת הצנחנים הנוספים:

- ♦ צבי בן יעקב הוצנח בטעות בשטח גרמני ליד סלובקיה ב-15 בספטמבר 1944, והוצא להורג בסוף דצמבר 1944 במחנה הריכוז מאוטהאוזן שבאוסטריה.
- ♦ אבא ברדיצ'ב הוצנח ביוגוסלביה ב-15 במרס 1944 והוצא להורג במחנה הריכוז מאוטהאוזן שבאוסטריה ב-26 בינואר 1945.
- ♦ פרץ גולדשטיין הוצנח ביוגוסלביה ב-13

ישראל, והגוף שמטפל בהגירה אינו ציוני, אלא ארגון ההגירה היהודי הבינלאומי היא"ס (Hebrew Immigrants Aid Society). שייסדה יהדות ארה"ב ב-1909. לפי ההסכם, שילמה ממשלת ישראל עבור כל עולה 50 דולר. שליחי 'המסגרת' פעלו במבצע יכן תחת חסות היא"ס, ובמשך כשלוש שנים העלו ארצה כ-80 אלף מיהודי מרוקו.

העלאת יהודי אתיופיה

בשנים 1977-1984 הגיעו אלפים מיהודי אתיופיה בהליכה רגלית לסודן, שם שהו במחנות זמניים. מהמחנות הובילו אותם בחשאי לוחמי המוסד במשאיות לחוף הים האדום, ומשם הועברו לישראל באמצעות ספינות חיל הים. כמו כן הובילו אותם הלוחמים בחשאי במשאיות אל משטחי נחיתה מאולתרים בסודן, ומשם הועברו לישראל על גבי מטוסי חיל האוויר.

מ-21 בנובמבר 1984 עד 5 בינואר 1985 טיפל המוסד בהטסת יהודי אתיופיה לישראל - "מבצע משה". האמצעי ששימש את המוסד היה מטוס של חברת תעופה פרטית בלגית, שהעביר את היהודים ממחנות פליטים בסודן לבלגיה ומשם לישראל. במסגרת המבצע הועלו ארצה 6,364 איש, והוא הופסק בעקבות הדלפתו לעיתונות.

בסוף מאי 1985 הושג הסכם עם בכירי השלטון באתיופיה על העלאת היהודים ארצה תמורת כ-35 מיליון דולר ומקלט בארה"ב לכמה מהם. ב-25 במאי 1985 פתח צה"ל במבצע הצלה אווירי לחילוץ יהודי אתיופיה - "מבצע שלמה". במשך כ-34 שעות טסו כ-30 מטוסי נוסעים ומטען בין נמל התעופה בן-גוריון לנמל התעופה אַדִּיס אַבֶּבֶה והעלו 14,400 מיהודי אתיופיה. במבצע השתתפו חיל האוויר, חברת אל על, צה"ל, המוסד, השב"כ וארגון הג'וינט. ארגון נתיב פעל בדרכים חשאיות לקידום העלייה מברית המועצות ומאמצות מזרח אירופה בתקופת השלטון הקומוניסטי.

העלאת יהודי סוריה - הפעילות החשאית של שולה קישיק-כהן

סיפורה של שולה קישיק-כהן הוא דוגמה מרתקת לפעילות החשאית להעלאת יהודי סוריה. היא נולדה בארגנטינה בשנת 1920 לערך ובילדותה עלתה משפחתה ארצה והשתכנה בירושלים. בהיותה בת 16 השיאו אותה הוריה לסוחר יהודי לבנוני עשיר והיא עברה להתגורר עמו בארצו. ערב פרוץ מלחמת העצמאות הגיע לידיה מידע על ההכנות הצבאיות של הערבים למלחמה בישראל, והיא הרגישה שביכולתה לסייע למדינה שבדרך. היא יצרה קשר עם גורמי המודיעין הצבאי, העבירה להם את